

**SOCIÁLNE VYLÚČENIE V KONTINUU
DLHODOBEJ NEZAMESTNANOSTI - CHUDOBY – BEZDOMOVECTVA**

**SOCIAL EXCLUSION IN THE CONTINUUM OF LONG -TERM
UNEMPLOYMENT - POVERTY – HOMELESSNESS**

DANIELA BAKOVÁ - PETER JUSKO

ABSTRAKT

Sociálne vylúčenie je vážnym problémom, s otázkou, čo s ním? V príspevku sa zameriavame na analýzu tohto fenoménu, pričom ho rozoberáme z pohľadu nezamestnanosti a chudoby ako primárneho dôsledku, ktorý postihuje nielen jednotlivca, ale i širokú verejnosť. Tento jav sa najviac dotýka ľudí bez domova, pričom sa explicitne odvíja od chápania ľudskej dôstojnosti ako jeden z hlavných princípov ľudských práv.

Kľúčové slová: Chudoba. Nezamestnanosť. Bezdomovectvo. Sociálne vylúčenie.

ABSTRACT

Social exclusion is a serious problem that has asked about him? In this paper we focus on the analysis of this phenomenon, and we discuss it in terms of unemployment and poverty as the primary result, which affects not only individuals but also the general public. This phenomenon is most affected by the homeless, which explicitly depends on the understanding of human dignity as one of the main principles of human rights.

Keywords: Poverty. Unemployment. Homelessness. Social exclusion.

ÚVOD

S pojmom sociálne vylúčenie sa stretávame dennodenne v rôznych podobách prejavujúcich sa v spoločenskom živote. Čo vlastne znamená sociálne vylúčenie? Definícií je určite mnoho, ale najjednoduchšie je možno charakterizovať tento pojem

ako, proces v ktorom dochádza ku klesajúcej tendencii k prístupu a participácii v spoločnosti. Na spoločenskej úrovni, je sociálne vylúčenie odrazom nedostatočnej sociálnej súdržnosti a integrácie. Na individuálnej úrovni reflektuje neschopnosť uplatnenia sa v spoločenských aktivitách a participácie v spoločenských vzťahoch (Silver, Miller, 2003). Význam sociálneho vylúčenia ďalej odkazuje na ďalšie dva pojmy a to sociálnu exklúziu, marginalizáciu či nedostatočnú integráciu pričom smeruje k právu na dôstojnú životnú úroveň. Sociálne vylúčenie a chudoba nie sú dva totožné pojmy. Medzi sociálnym vylúčením a chudobou vidíme jeden zásadný rozdiel. Chudoba môže viesť k sociálnemu vylúčeniu, takisto naopak sociálne vylúčenie môže viesť k chudobe. Napríklad, i bohatí členovia spoločnosti môžu spadať do skupiny vylúčených. Sociálne vylúčenie teda nemusí byť len otázkou nedostatku materiálnych zdrojov, aj keď v našej spoločnosti ide v tejto súvislosti o zriedkavý názor. Sociálne vylúčenie možno považovať za multi-dimenzionálny jav, ktorý je kombináciou viacerých faktorov vyplývajúcich z hospodársko-sociálneho charakteru danej krajiny. Práve kumuláciou osobných problémov dochádza k rezonancii samotného problému vedúceho k pocitom nepotrebnosti, odmietaniu či deprivácii. Existencia týchto osôb je natoľko ohrozená, že v súčasných dynamických podmienkach dochádza skôr k prehlbovaniu ich problémového stavu ako k samotnej náprave. Kritici často poukazujú na nedostatok teórie, ktorá určuje príčiny a dôsledky vylúčenia. Druhá strana kritikov vedie zasa rozpory myšlienkovvej kritiky súvisiacej s pojmom sociálneho vylúčenia. Mareš (2000, s. 292) konštatuje, že „k sociálnej exklúzii paradoxne mnohokrát prispieva i sociálna politika svojou tendenciou koncentrovať chudobných (sociálne bývanie, rekvalifikačné kurzy pre nezamestnaných ap.) a vytvára tak homogénne prostredie, v ktorom absentujú ľudia schopní byť príkladom životných stratégií čeliacich vylúčeniu. I komunálna politika v snahe riešiť niektoré problémy, volí často mechanizmy exklúzie, a ani si neuvedomuje, že tým generuje nové a možno i závažnejšie problémy“.

Na túto problematiku v našom príspevku nazeráme v kontexte postupnosti sociálneho vylúčenia v kontinuu dlhodobá nezamestnanosť - chudoba - bezdomovecstvo, pričom na úvod spomenieme priebeh nezamestnanosti, a v jeho rámci najmä dlhodobú nezamestnanosť.

Dlhodobá nezamestnanosť

Štádiá prežívania nezamestnanosti, popísali už v 30-tych rokoch 20-teho storočia Eisenberg a Lazarsfeld (1938). Po počiatocnom šoku, kedy sa človek stane nezamestnaným, je obvykle prvou reakciou odmietanie uveriť tomuto faktu. Neskôr už začína človek akceptovať svoju nezamestnanosť a prichádza štádium optimizmu, ktoré vystrieda pesimizmus. Môže to dokonca zájsť až do úplnej beznádeje, rezignácie a fatalizmu, tak ako ho opisuje Seligman (In: Hall – Lindzey, 1997) vo svojej teórii „naučenej bezmocnosti“. Seligman dospel k záveru, že ľudia sa pri opakovanom prežívaní stresu môžu naučiť reagovať bezmocnosťou. Neskôr takto reagujú aj v situáciách, ktoré by boli schopní efektívne zvládnuť. Závislosť týchto štádií od času vyjadril Harrison (In: Krausová, 1996). V posledných štádiách vývoja nezamestnanosti sa už vyskytujú zmeny v oblasti psychického aj fyzického zdravia, ovplyvnené stresom a záťažovou životnou udalosťou, akou je nezamestnanosť pre mnohých ľudí.

Dlhodobá nezamestnanosť (In: Rievajová, 2001, s. 95) najviac postihuje nepružnú pracovnú silu, osoby s nízkymi príjmami, nekvalifikovanú pracovnú silu, osoby s kumulovanými osobnými a sociálnymi handicapmi, príslušníkov etnických skupín a migrantov, obyvateľov vidieckych oblastí, občanov so zdravotným postihnutím, ako aj občanov z opačných pólů vekového spektra, tj. absolventov škôl a ľudí nad 50 rokov. Občania postihnutí dlhodobou nezamestnanosťou uplatňujú rôzne životné stratégie, ku ktorým patrí (In: Mareš, 2001, s.104-105) napr. zdržovanie sa spotreby, postupná adaptácia na túto situáciu prostredníctvom zrieknutia sa pôvodného rozsahu potrieb, zotrvanie v pokusoch zaradiť sa do hlavného prúdu spoločnosti, či rezignácia a upadanie do sociálnej izolácie a apatie. Všetky tieto stratégie sa majú svoje nedostatky a riziká a v reálnej životnej situácii dlhodobo nezamestnaného občana sa môžu prelínať a zastupovať. Aspekt dlhodobosti môže vyvolať stav, keď sa vytvorí špecifická kultúra nezamestnaných. Mareš (2001, s.109-111) hovorí o typoch kultúr dlhodobo nezamestnaných, kam zaraďuje:

- individualistickú kultúra, v ktorej rámci sa dlhodobo nezamestnaní rozdeľujú na tzv. podnikavých, ktorí sa usilujú o zamestnanie a tzv. kalkulujúcich, ktorí o získanie zamestnania neusilujú.

- fatalistickú kultúra, ktorá je charakteristická spojením sociálnej izolácie dlhodobu nezamestnaných osôb s ich totálnou závislosťou na sociálnom štáte.
- rovnostársku kultúra, v ktorej rámci dochádza k rozširovaniu verejného aspektu individuálneho života a sociálnej kontroly na úkor súkromného života. Tento typ je spoločný pre tzv. konformistov a tzv. ritualistov.

Pri hľadaní riešení dlhodobej nezamestnanosti by sa mal dôraz klásť predovšetkým na tieto opatrenia (Rievajová, 2001, s. 98-99):

- identifikáciu a hodnotenie dosahu aký majú na dlhodobú nezamestnanosť sociálna politika, hospodárska politika, politika zamestnanosti, vzdelávacia politika a iné politiky,
- podpora procesov vedúcich k pochopeniu problému dlhodobej nezamestnanosti, napr. prostredníctvom verejných diskusií,
- podpora inovácií na trhu práce a zvyšovanie efektívnosti politiky trhu práce,
- pravidelné hodnotenie programov rozvoja zamestnanosti.

Mareš (2006) uvádza tvrdenie podľa Európskej stratégie zamestnanosti (European Commission 2003), na príčiny a formy marginalizácie na trhu práce. Zdôrazňuje vnútornú previazanosť troch cieľov: zamestnanosti (a nezamestnanosti), kvality práce (a produktivity) a sociálneho začlenenia. Pripravenosť, motivácia a schopnosť pracovníkov získať a udržať si zmysluplné zamestnanie je kľúčom a predpokladom k dosiahnutiu všetkých troch cieľov.

Odporúčania:

- Zvýšiť motiváciu zamestnať sa, zamedziť závislosti na dávkach.
- Vytvoriť lepšie komunikačné prepojenie medzi firmami poskytujúce možnosti zamestnania sa.
- Riešenie problému dlhodobej nezamestnanosti, ako aj s ním spojeného sociálneho vylúčenia si vyžaduje profesionalizáciu poskytovanej pomoci, najmä prostredníctvom etablovania sociálnej práce s nezamestnanými.

Chudoba

Za ďalší koncept súvisiaci s problematikou sociálneho vylúčenia je fenomén chudoby. Pojem chudoba sa stal globalizovaným javom, objavuje sa v akčných programoch vlád, multilaterálnych inštitúciách a organizáciách občianskej spoločnosti po celom svete. V texte rezolúcie Valného zhromaždenia OSN ustanovujúcej 17. október ako Medzinárodný deň za odstránenie chudoby: sa píše, že odstránenie chudoby a biedy vo všetkých, no zvlášť v rozvojových krajinách, sa stalo jednou z priorít rozvoja v 90-tych rokoch (Rezolúcia OSN, 1992). I Európska únia a jej členské štáty sa zaviazali bojovať proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu. Rok 2010 niesol označenie „Európsky rok boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu“ (Európsky, 2011). Chudoba je spravidla definovaná ako: stav, kde človek nevie si opatriť vlastnými prostriedkami alebo silami potrebnú výživu (Chalupný, 1931), alebo podľa ekonómov je chudoba definovaná ako: stav núdze (materiálnej deprivácie), tzn. že, ľudia nemajú dostatok prostriedkov k zaisteniu svojej existencie v danej spoločnosti (Žák, 1999). Z toho vyplýva, že chudoba bola vždy vnímaná ako nedostatok niečoho, kedy človek sa ocitá v stave, keď nemôže z vlastných prostriedkov uspokojovať najnutnejšie životné potreby. Vo fenoméne chudoby musíme rozlišovať jednotlivé kategórie, ktoré významne ovplyvňujú život jednotlivca. Človek si môže zaviniť prípadne nezaviť chudobu, chudoba sa môže dotýkať výsostne len individuálne alebo v makro rozmere môžeme hovoriť o chudobe celého sociálneho celku. Z hľadiska ľudských práv predstavuje chudoba mnohonásobné porušenie základných práv ľudskej bytosti a predovšetkým porušenie práva na slušný život, ako je zakotvené v medzinárodných dohodách o ľudských právach. Toto právo v zásade znamená možnosť dôstojne žiť vlastný život ako ľudská bytosť. Znamená možnosť realizovať slušný život, v ktorom sa uznáva hodnota jednotlivca, kedy jednotlivec dokáže dávať spoločnosti to najlepšie zo seba samej. Nie je pochýb, že tento ideál má mnoho premenných a mnoho rozmerov (Výzkumný tím Social watch, 2010, s. 7). Národný program Slovenskej republiky k Európskemu roku boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu (2010) je strategickým dokumentom, ktorým Slovenská republika ako členská krajina EÚ vyjadruje svoj záväzok dosiahnuť „rozhodujúci vplyv na odstránenie chudoby“ v súlade s rozhodnutím, ktorým bol rok 2010 vyhlásený za Európsky rok boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu. Tkáč (2009) v tejto štúdii reflektuje príklady aktivít v rámci

podpory rozvoja a vzdelávania v súvislosti s realizáciou politík zameraných na odstránenie a zmiernenie chudoby a sociálneho vylúčenia do nasledujúcich bodov:

- Vzdelávacie aktivity zamerané na rozširovanie a prehĺbovanie poznatkov v oblasti chudoby a sociálneho vylúčenia.
- Prieskumy a štúdie o stave chudoby na Slovensku.
- Prezentácia príkladov dobrej praxe vo vykonávaní motivačných, sociálnych a poradenských programov a svojpomocných aktivít zameraných na predchádzanie chudoby a sociálnemu vylúčeniu vrátane programov aktivácie individuálnej zodpovednosti za svoj život a život vlastnej rodiny.
- Programy na podporu aktívneho zapájania ľudí žijúcich v chudobe a ohrozených sociálnym vylúčením do života spoločnosti (Tkáč, 2009).
- „Spolupracovať s jednotlivými poskytovateľmi sociálnych služieb v rámci sieťovania sociálnych služieb, kvality poskytovaných sociálnych služieb“ (Haburajová Ilavská, 2010, s. 137).

Hlavnou iniciatívou „Európskej platformy na boj proti chudobe“ je zabezpečiť hospodársku, sociálnu a územnú súdržnosť, zvyšovať povedomie a uznať základné práva ľudí žijúcich v chudobe a čeliacich sociálnemu vylúčeniu, umožniť im dôstojný život a aktívnu účasť na živote spoločnosti. Z nášho pohľadu je potrebné rozvíjať bod „vytvorenie a realizovanie programov na podporu sociálnej inovácie pre najzraniteľnejšie skupiny, najmä zabezpečením inovatívnych možností vzdelávania, odbornej prípravy a zamestnania pre znevýhodnené komunity, programov na podporu boja proti diskriminácii...“ (Európska komisia, 2010, s.20-21). Podľa Haburajovej Ilavskej, je potrebné “spolupracovať s orgánmi správy Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny, Úradom vlády Slovenskej republiky pri príprave nových legislatívnych opatrení v rámci pripomienkového konania” (Haburajová Ilavská, 2010, s. 138).

Chudoba a sociálne vylúčenie sú hlavné príčiny bezdomovectva rozvinutých národov. Je potrebné poznamenať, že štrukturálne faktory, ako sú chudoba a sociálne vylúčenie môžu síce integrovať jednotlivca, ale môžu tiež vytvárať zraniteľné miesta a nepriamo udržiavať stav bezdomovstva.

Bezdomovectvo

Výraz „bezdomovec“ pochádza z anglického slova „*Homeless*“ – označuje človeka, ktorý je bez domova, ekvivalent slov *syns-abri*, *sans-logis*, *sans-domicile-fixe* (franc.), *obdachlose* (nem.); (Tvrdoň, Kasanová, 2004). Bezdomovec je väčšinou ponímaný v terminológii ako osoba, ktorá nemá domov. Giddens (1999) bezdomovca chápe ako človeka s absenciou bývania, sociálne vylúčeného a zároveň „začleneného do nebytových priestorov, zbúranísk, kontajnerov, pivníc, kanálov, železničných a autobusových staníc, ako aj ulíc, parkov, priestorov pod mostami, vrátane letiskových plôch – to všetko môžeme chápať ako náhradné bývanie, ako exklúziu bezdomovcov. Bezdomovci sú spravidla ľudia, ktorí nemajú kde zložiť hlavu, keďže prespávajú v rôznych chatrčiach alebo pod rôznymi provizórnymi prístreškami. Sú to bytosti, ktoré tiež tvoria ľudstvo. Takíto ľudia sa väčšinou nemajú s kým ani poriadne pohovárať, chýba im človek, ktorému by verili, ktorý by bol ich oporou, nemajú nikoho kto by im pomohol. Mnoho z nich trpí veľkou osamelosťou, ktorá zanecháva na ich psychike značné stopy. Sociálny pracovník je v tomto smere styčnou osobou, ktorý je jedinou osobou, ktorej dôveruje. Vníma ho a považuje ako človeka, ktorý patrí do jeho osobného priestoru, akoby bol členom jeho rodiny. Čo znamená pre takého človeka domov? Výstižnú charakteristiku podáva Brožík, ktorý uvádza, že: „Domov človeka teda nielen oddeľuje, ale aj spája so svetom iných ľudí. A človek si túto spojitosť veľmi silne uvedomuje. Domov človeka sa tak stáva miestom zložitých väzieb s inými ľuďmi, miestom včleňovania sa človeka do sveta iných ľudí. Ale zo všetkého najviac je domov prostredím, do ktorého sa človek nielen rád vracia, ale ktoré potrebuje pre svoj život ako pevný bod, o ktorý sa opiera, ktorý mu dáva pocit istoty, v ktorom vždy znovu prežíva svoju spätosť s tými, čo žili pred ním, i zodpovednosť voči tým, čo budú žiť po ňom. Domov mu vracia pocit rovnováhy v ťažkých životných situáciách a dáva mu precítiť zmysel vlastného života (Brožík, 1969, s.133).

Tvrdoň a Kasanová (2004) píšú, že ak sa niekto ocitol na ulici, tak väčšinou prechádza tromi štádiami:

- I. **Prvé štádium:** pokus o znovu začlenenie sa do spoločnosti. Človek si hľadá prácu, usiluje sa nadviazať kontakt s rodinou, priateľmi. Stará sa o svoj zovňajšok a od ostatných bezdomovcov si zachováva určitý odstup. Tento

človek verí, že sa jeho situácia zlepši, ale ako náhle k tomu neprichádza, dostáva sa spontánne do druhého štádia.

II. **Druhé štádium:** odborníkmi nazývané ako fáza regresie. Administratívne úkony, ktoré si predtým vedeli vybiť sami sa im teraz zdajú byť zložité. Postup je vo väčšine ľudí ocitajúcich sa na ulici rovnaký. Aj keď sa zaregistrujú na úrade práce, tak potom začnú navštevovať vývarovňu. Ich sebaúcta pomaly mizne a človek sa dostáva do fázy, kedy sa prestane trápiť myšlienkou nájsť si zamestnanie a tým aj jeho zovňajšok degraduje.

III. **Tretie štádium:** nazývané ako štádium rezignácie. U človeka nie sú žiadne priateľstvá. Veľmi malá časť bezdomovcov je ochotná pracovať, aby sa tak zaradila do bežného života. V tomto štádiu dochádza k zmene v rebríčku hodnôt. Možnosť dostať sa z ulice už nie je lukratívna a človek sa k životu stavia apaticky, ostáva vonku na ulici, prespáva pod mostom či pod kríkom, žije bez dokladov a financií. Živia sa žobraním, prípadne obživu si hľadajú v kontajneroch.

Potreba stimulácie a získavania nových skúseností je znížená, nakoľko tento človek časom stráca zmysel života. Pre ľudí, ktorí neuspeli takýmto spôsobom, že sa z nich stali bezdomovci, nemá nová skúsenosť žiadny zmysel, naopak býva považovaná za nežiaducu, obťažujúcu či desivú. Začiatky sú pre každého ťažké, ale človek je závislý od práce, aby tak mohol uspokojovať ďalšie potreby spojené s bývaním, ale aj viesť dôstojný život. Životný štýl bezdomovca, ak už si ho zvolil sám alebo je dôsledkom nezládnutých základných sociálnych požiadaviek, je typický maximálnym zjednodušením. Jeho život je často označovaný za stereotypný ľahký život, často spojený s užívaním alkoholu, drog a doplnený malými krádežami s cieľom prežiť. Pokiaľ by mal mať život bezdomovca nejaký poriadok, musel by mu ho niekto vytvoriť, a na viac by nesmel mať väčšie nároky prihliadnúc na jeho vzdelanie, zručnosti, schopnosti. Je treba mať na pamäti, že bezdomovec je spravidla jedinec neschopný zvládnuť i bežné nároky. Jeho obrannou reakciou je najčastejšie rezignácia, pretože i ten najmenší neúspech je považovaný za celkové zlyhanie. Základná potreba seberealizácie býva potlačená alebo už úplne chýba. Ak bezdomovec neuspel, tak stráca nádej, že by mohol získať ešte nejakú lepšiu sociálnu pozíciu v budúcnosti súvisiacu s vyšším sebavedomím a sebaúctou. Takýto človek sa takmer všetkého vzdáva, nič nečaká

a rezignuje. Mnohí z nich akceptujú rezignovaný postoj bez očakávania čohokoľvek čo by ešte v živote mohli dosiahnuť. Sú zvyknutí zaujímať submisívne pozície, poniektorí prostriedky k prežitiu získavajú aj žobraním. Vágnerová uvádza, že „Potreba otvorenej budúcnosti je v rámci nepriaznivej životnej skúsenosti rovnako potlačená. Bezdomovci o budúcnosti neuvažujú, nič neplánujú, žijú prítomnosťou. Sú schopní uvažovať iba v krátkom časovom horizonte. Do budúcnosti nemajú mnoho nádeje, javí sa im nepriaznivá. Takýto prístup súvisí s ich neschopnosťou riešiť vlastný život iným spôsobom. Bezdomovectvo je síce vzácna voľba, často je výsledkom celej rady neúspechov a následná rezignácia je lepšou, rýchlou a najľahšou alternatívou v živote“ (Vágnerová, 1999, s. 413). Banyard (1995) tvrdí, že bezdomovci mávajú nízke sebahodnotenie, pri posudzovaní vlastného života prevažuje negatívna bilancia. Vinu za svoje neúspechy – v rámci obranných reakcií – prisudzujú okolnostiam či iným ľuďom. Vo vzťahu ku skutočnosti bývajú paranoidne ukrivdení alebo rezignovaní. Identita bezdomovca je typická prijatím negatívneho obrazu seba samého. Človek v krízovej situácii rezignuje na akúkoľvek zmenu. Možno konštatovať, že do popredia vystupuje požiadavka podporenia sebaúcty tohto človeka a vedenie individuálnej práce s klientom. Vágnerová (1999) prináša fakt, že bezdomovci mávajú odlišné a väčšinou neuspokojené potreby, niekedy na ne vplyvom nepriaznivých skúseností rezignujú. Bezdomovec často nič nechce, nič nečaká a domnieva sa, že ani nemá cenu sa o niečo pokúšať. U mnohých ľudí bez domova dominuje postoj rezignácie, apatie a fatalizmu. „Pokiaľ človek verí, že sa mu podarí uskutočniť svoje túžby a snaží sa žiť život, ktorý si vysníval, určite sa mu to podarí“ (Thoreau in Yeung, 2009, s. 65).

Prečo sú ľudia demotivovaní výstižne popisuje Bělohlávek (2000), pričom hovorí, že ak sa človek snaží uspokojiť svoju potrebu a postaví sa mu do cesty neprekonateľná prekážka, nastáva frustrácia. A práve tato frustrácia môže viesť k samotnému problému sociálneho vylúčenia. Mnohí autori prinášajú rôzne vymedzenia tohto problému. Predovšetkým je to problém, smerujúci k samotnému sociálnemu vylúčeniu.

V súčasnej dobe sa veľký dôraz kladie na vzdelanie. Haburajová Ilavská (2007, s. 421) uvádza, že „Pre rýchle vyrovnávanie sa s rýchlymi zmenami vo výrobe, technike a pre vznik inovácií vo vzťahu k efektívnemu výkonu povolania, je dôležité získavanie tzv. kľúčových kompetencií...“.

Odporúčania:

- Potreba riešenia bývania.
- Realizácia a tvorba programov zameraných na zvýšenie motivácie zamestnať sa – „koučing“.
- Apelácia na vzdelávanie bezdomovcov a pomôcť im absolvovať niektoré rekvalifikačné kurzy.
- Zvýšiť aktivitu psychológov a resocializačných zariadení v pomoci liečenia závislostí príp. iných psychických problémov, keďže je potrebné uviesť si fakt, že niektorí bezdomovci si nepriamo vyžadujú širší rozsah starostlivosti, čo je zasa problémom na druhej strane v oblasti financovania týchto služieb.
- Rozšírenie znalostí o postupoch, ktoré sú účinné a naopak aj o tých neúčinných, ktoré sa týkajú uspokojovania potrieb ľudí bez domova.
- Zlepšenie kvality výskumov a ich prehlbovanie do oblastí, kde chýba poznanie problémov a kauzálnych vzťahov v oblasti bezdomovectva. Výskumne sa problematikou bezdomovectva zaoberá aj niekoľko odborníkov a pracovísk na Slovensku (Beňová (2008), Haburajová Ilavská a Baková (2012), Kasanová, (2006), Lešková (2009) a iní. Z dlhodobej perspektívy a z perspektívy rozsahu výskumných zámerov je však agenda neporovnateľná s krajinami EÚ, ktoré určujú v tejto oblasti trend (najmä Veľká Británia a Francúzsko). Predstavenie možných problematických momentov počas plánovania a realizácie výskumov ale tiež existujúcich možností ich riešenia je preto na mieste. Ak je totiž v našom záujme nadviazať na celosvetové štandardy v tejto oblasti, mali by sme sa pred vstupom do terénu inšpirovať skúsenosťami odborníkov, ktorí sa problematike venujú teoreticky, prakticky i výskumne za hranicami našej krajiny.
- Potreba zapojenia úvah samotných bezdomovcov napr. v hodnotení služieb, ktoré sú im poskytované.
- Potreba vytvárania a zvýšenia denných centier, terénnych služieb, resocializačných služieb.
- Prevencia a eliminácia bezdomovectva.
- Potreba vytvorenia systematickej podpory neziskového sektora a rozvoja tzv. sociálnej ekonomiky, kde by sa osoby ohrozené sociálnou exklúziou sami mohli podieľať na ekonomicky produktívnej činnosti.

ZÁVER

V odbornej literatúre máme možnosť sa stretnúť s mnohými mechanizmami sociálneho vylúčenia ako je: vyhladzovanie, vyhnanstvo, opustenie, odlúčenie, hanba, marginalizácia, vylúčenie, diskriminácia, segregácia, outsider, stigma. Osobitnou kategóriou je trest odňatia slobody, ktorý možno tiež pokladať za ďalšiu formu sociálneho vylúčenia vedúcu k opakujúcemu páchaniu trestného činu v dôsledku neuplatnenia sa, s čím možno súvisí samotné prežitie jedinca.

V príspevku sme sa osobitne zamerali len na tri faktory spôsobujúce stav, kedy sa človek ocitá byť sociálne vylúčeným. Je potrebné poznamenať, že do problematiky sociálneho vylúčenia spadajú kategórie osôb a to: deti, starí občania, zdravotne postihnuté osoby, etnické menšiny, migranti. Ojedinelým faktom je, že niekedy aj sociálna pomoc môže spôsobiť vylúčenie. Uvedomujeme si, že riešenie zvyčajne zahŕňa účasť vylúčených na ich zaradenie.

Súhrnne je potrebné v danej problematike:

- Analyzovať problémy integrácie v SR.
- „Spolupracovať s poskytovateľmi sociálnych služieb, samosprávou, vyššími územnými celkami v oblasti projektovania a získavania finančných prostriedkov zo štrukturálnych fondov a iných fondov, ktoré ponúka Európske spoločenstvo“ (Haburajová Ilavská, 2010, s. 138).
- Vytvoriť programy na boj proti sociálnemu vylúčeniu, v ideálnom prípade komplexný prístup, postup riešenia rôznych problémov a riešení na mieru na osobu je zvláštnou kombináciou smerujúcou k jeho potrebám.
- Medzinárodným porovnaním poukázať na fakt, že rovnako ako kdekoľvek inde, zveľaďujúca sa sociálna politika môže nahradiť veľa individuálnych chýb, ktoré eliminujú sociálne vylúčenie a zabraňuje tým k prerastaniu chudoby, nezamestnanosti či krajného vylúčenia - bezdomovstva.
- Včasná prevencia \neq následná intervencia.
- Tvorba workshopov s účasťou sociálnych pracovníkov – tzv. komunikačné prepojenia ľudí pracujúcich v spomínanej oblasti (návrh riešenia – poukázanie na biele miesta, ktoré si vyžadujú riešenie).

- Nezabúdať na človeka, ktorý má tiež svoju ľudskú dôstojnosť a chce si ju zachovať.
- Zaviesť na školy rozhovory o sociálnych témach a problémoch s ktorými by sa mohli v živote stretnúť – zamýšľanie sa nad životom a ďalším smerovaním.
- „Spolupracovať s jednotlivými poskytovateľmi sociálnych služieb v rámci sieťovania sociálnych služieb, kvality poskytovaných sociálnych služieb“(Haburajová Ilavská, 2010, s. 137).

"Príspevok vznikol v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA - Bezdomovectvo ako sprievodný negatívny jav našej doby. Teoretická analýza v aplikácii na využitie teórie pre študentov pomáhajúcich profesií. Projekt č. 1/0719/13."

LITERATÚRA

- BANYARD, V. L. (1995). „Taking another route“: daily survival narratives from mothers who are homeless.“ In *American Journal of Community Psychology*, ISSN 0076-265X, 1995, vol. 23, no. 6, p. 871–891.
- BĚLOHLÁVEK, F. (2000). *Jak řídit a vést lidi*. Praha: Computer Press, 2000, 93 s. ISBN 80-7226-308-0.
- BEŇOVÁ, N. 2008. *Bezdomovci, ľudia ako my*. Košice: Ota, 2008. 75 s. ISBN 978-80-969924-1-6.
- BROŽÍK, V. (1969). *Hodnoty, normy a projekty sveta*. Bratislava: EPOCHA, 1969, 155 s.
- EISENBERG, P. – LAZARUS, P.F. 1938. The Psychological Effects of Unemployment. In: *Psychological Bulletin*, 35, 1938, s.358-390.
- EURÓPSKA KOMISIA. (2010). Oznámenie komisie Európa 2020. Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu. Brusel, 2010. 35 s.
- FÓRUM KREŠŤANSKÝCH INŠTITÚCIÍ. (2011). *Európsky rok boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu 2010*. Sociálne dni 2011 dobrovoľníctvo – solidarita - Boj proti chudobe. [online]. 2011, [cit. 2011-10-19] Dostupné na: http://chudoba.sk/?page_id=294
- GIDDENS, A. (1999). *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, 598 s. ISBN 80-7203-124-4.
- Thoreau in YEUNG, R. (2010). *Sebedůvěra – umění získat cokoliv chcete*. Praha : Grada, 2010, 208 s. ISBN 978-80-247-3127-8.

- HABURAJOVÁ ILAVSKÁ, L. (2006). *Aktuálne problémy vzdelávacej politiky Slovenskej Republiky. In Vedecká konferencia s medzinárodnou účasťou „Výchova, škola, spoločnosť – minulosť a súčasnosť“*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Bratislava: UK, Pedagogická fakulta, 2007. s. 417-423. ISBN 978-80-223-2295-9.
- HABURAJOVÁ ILAVSKÁ, L. (2010). *Konceptualizácia v oblasti sociálnych služieb (úvodné štúdie a komparatívna analýza v oblasti sociálnych služieb)*. Praha: Hnutí R, 2010. s. 154. ISBN 978-80-86798-09-7.
- HABURAJOVÁ ILAVSKÁ, L. - BAKOVÁ, D. 2012. *Človek bez domova - životný štýl či krutá realita?* In: Pomáhajúce profesie - aktuálne trendy v teórii, výskume a praxi. Sekcia 2. Teória, výskum a prax v sociálnej práci : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, konanej dňa 9.11.2011 pri príležitosti osláv 10. výročia založenia Fakulty sociálnych vied a zdravotníctva UKF v Nitre / Martina Mojtovej. Nitra: UKF, 2012. ISBN 978-80-558-0064-6, s. 66-81.
- HALL, C. S. – LINDSEY, G. (1997). *Psychológia osobnosti*. Bratislava: Media trade - SPN, 1997. 510s. ISBN 80-08-00994-2.
- CHALUPNÝ, E. (red.) *Slovník národohospodářsky, sociální a politický*. Praha: Nakladatelství Otakar Janeček 1929 – 1933. 3 sv.
- KASANOVÁ, A. (2006). *Bezdomovectvo a formy pomoci*. In: Zborník príspevkov z konferencie UNESCO MOST. Bratislava, 2006, s. 251-252.
- KRAUSOVÁ, A. (1996). Celospoločenské náklady a straty spôsobené dlhodobou nezamestnanosťou. In: kol. autorov: *Problematika dlhodobej nezamestnanosti v Slovenskej Republike*. Bratislava: Litera Print, 1996.
- LEŠKOVÁ, L. (2009). *Polia sociálnej práce (Vybrané kapitoly II.)*. Košice : Vienala, 2009. 165 s. ISBN 978-80-89232-55-0.
- MAREŠ, P. (1994). *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha: Sociologické nakladatelství, Ediční řada Studijní texty, 6. svazok. Prvé vydanie. s 152. ISBN 80-901424-9-4.
- MAREŠ, P. (2000). *Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení*. Sociologický časopis, Vol. 36 (No. 3: 285-297).
- RIEVAJOVÁ, E. (2001). *Teória a politika zamestnanosti*. Bratislava: Sprint, 2001.
- REZOLÚCIA OSN. 1992. [online]. [cit. 2012-10-01] Dostupné na: <http://chudoba.sk/?page_id=160>

- SILVER, H. - MILLER, S.M. (2003). *Social Exclusion: The European Approach to Social Disadvantage*. ISSN 1535-7449, 2003, vol. 2, no. 2, Spring 2003, pp. xx-xx. M.E. Sharpe.
- SIROVATKA T. - MAREŠ, P. (2006). *Chudoba, deprivace, sociální vyloučení: nezaměstnaní a pracující chudí*. Sociologický časopis, Czech Sociological Review, 2006, Vol. 42 (No. 4: 627-655)
- TVRDOŇ, M. – KASANOVÁ, A. (2004). *Chudoba a bezdomovectvo*. Nitra : Fakulta sociálních vied a zdravotníctva UKF, 2004, 141s. ISBN 80-8050-776-7.
- TKÁČ, V. (2009). *Štúdia: Ľudské práva a chudoba. (Národný program Slovenskej republiky k Európskemu roku boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu(2010))*. 2009. 33 s.
- VAGNEROVÁ, M. (1999). *Psychopatologie pro pomáhající profese. Variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha : Portál, 1999, 444 s. ISBN 80-7178-496-6.
- VÝZKUMNÝ TÝM SOCIAL WATCH. (2010). *Právo nežít v chudobě. Chudoba jako porušování lidských práv*. Příbram : Filosofia, 2010, 142 s. ISBN 978-80-7007-321-6.
- ŽÁK, M. a kol. (1999). *Velká ekonomická encyklopédie*. Praha: Linde 1999. ISBN 80-7201-381-5.

Kontakty na autorov:

PhDr. Daniela BAKOVÁ, PhD.:

Vysoká škola v Sládkovičove, Fakulta sociálních štúdií, Richterova č. 1171, 925 21 Sládkovičovo, danielabakova@gmail.com

doc. PaedDr. Peter JUSKO, PhD.

Pedagogická fakulta, Univerzity Mateja Bela, Ružová 13, 974 11 Banská Bystrica, peter.jusko@umb.sk